Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза!

Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ
АДРЕС: Йошкар-Ола, Пограничный у. ем. 45, „Ямде лий" редакций.

Виян лийже СССР-ысе Великий Октябрьский социалистический революцийын XXIII идалыкше!

ВЕЛИКИЙ ОКТЯБРЬ

1917 ий 7-ше ноябрьыште мемнан ачана, изана, авана, акана-шамыч помещик ден капиталист-шамычын властыштым сӱмыреныт. Нуным помещик ден капиталист-шамыч вашта-реш кучедалмаште исторический сеҥымашке великий Ленин ден великий Сталин нангаеныт.

23 ий жапыште мемнан элва ленинско-сталинский корно дене гигантский ошкыл дене ончыко каен. Сталинский Конституциян элыште пӱтынь советский калык кугу куанымаш дене ила.

Советский калык Октябрьский революцийын 23-шо идалыкшым чыла фронтыштат кугу сеҥымаш дене вашлиеш. Мемнан дене куатле советский промышленностьым строитлыме, МТС ден колхоз-шамыч, театр, клуб-шамыч да молат кажне ийын эре ешаралтыт. Наука ден искусство пеледеш.

Советский йоча-шамыч чапле школлаште тунемыт, дворец ден парклаште, кеҥежым лагерьлаште канат. Нуно тунемаш, канаш праван улыт. Тидлан чыла условий ыштыме. Тидым чылажымат Великий Октябрь пуэн.

Октябрьский революцийын сеҥен налмыжым Йошкар Армий пеҥгыдын арала. Тудо эн куатле армий. Шкенжын куатшым пӱтынь тӱнялан раш ончыктен. Йошкар Армий дене пырля пӱтынь советский калык шке родиныжым аралаш эре ямде.

Йоча-шамыч, теат школым пытарымекыда Йошкар Армий радамыш шогалыда. А элым аралашлан уста боец лияш—шуко шинчаш кӱлеш. Тидланже те отлично да сай тунемаш обязан улыда. Школышто сай дисциплина да кӱкшӧ успеваемость верч чарныде кучедалза!

ОКТЯБРЬСКИЙ МУРО

Лӱшкӧ чот, кумда элнаже,
Чапле таче кечыжат.
Лекше боевой мурнаже
Сылне сем ден йыр йонгалт!
Аулна, олана гочын,
Чодра ден нур вач эртен,
Тый куан шӱмнажым почын
Кай, мемнан мур, чоҥешт.ен!
Кай Москваш да пӧртын кошт тый
Кремль валне соколла.
И каласе Сталин вождьлан:
„Кушкына ме саскала.
Кремль кечын лучшо дене
Мемналан айват[1]) илаш.
Шерге вождь, пайрем эрдене
Тольым тыйым саламлаш."
Лӱшкӧ чот, кумда элнаже,
Чапле таче кечыжат.
Лекше боевой мурнаже
Сылне сем ден йыр йонгалт!

АНТОНОВ ИВУК.

[1]) айват—сай

РОДИНА ОНЧЫЛНО ШКЕНАН ДОЛГНАМ ЧЕСТЬ ДЕНЕ ШУКТЕНА

Ме 2 сентябрь гычак сайын да отлично тунемашлан социалистический обязательствым налын, икте весе дене соревноватлен тунемаш тӱҥалын улына. Тиде обязательствым тӱрыс шуктен шогена.

Мемнан классыште 1-й четверть пытымылан 42 тунемше гыч иктынат начар отметкыже уке, ме чыланат сайын да отлично тунемына.

Теве Мармышева Лиян, Кириллова Настян, Бахтиозин Фарикын, Кузьминых Эдикын, Румянцев Борян отметкышт чыла предмет денат отлично. Тыге ме Великий Октябрьский революцийын 23-шо идалык пайремжым чыланат сай да отлично тунеммаш дене вашлийына.

Ефремов Коля.

Йошкар-Ола,
4-ше номеран школа,
3-шо „Б" классын отличникше.

ОКТЯБРЬ ПАИРЕМ ЭРДЕНЕ

Ме шогалына радамыш,
Йошкар знамьынам нӧлтен.
Каена вара парадыш
Сылне мурынам мураттен.
Пыл лонгаште коштыт шукын
Самолет-влак чоҥештен,
Танк колонн эрта лӱшкалын,
Вот пехота кайыш эртен.
Шыргыжалын, онча Сталин
Калык влакым саламла.
Колоннласе калык-шамыч
Кычкырат „ура"-м чылан.
Октябрь пумо ты пиалым
Ме она пу нигӧлан.
Шогална винтовкым налын
Эрык илыш верч чылан.

Иртышев Николай.

Моркинский район, Шиньшинский средний школа.

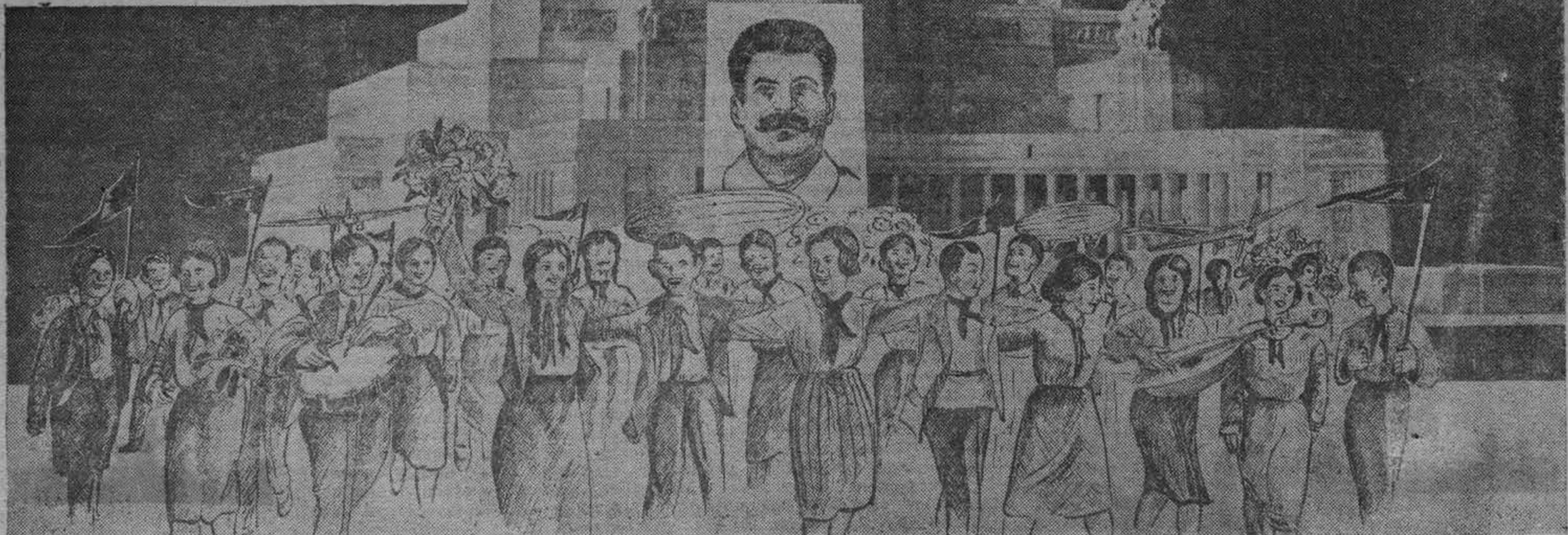

91

Снимкыште (шола гыч пурлашке): Йошкар-Ола 5-ше номеран школышто тунемше-шамыч: Речкина Женя, Потапьев Вова, Шабалина Галя, Головин Вова да Ефимова Тамара. Нуно Октябрьский революцийын 23 шо идалыкшым отлично отметка дене вашлийыныт.

Фото М. Чуршуковын.

Ме пиалан илышыште илена

Кӧ гын ожно, йорло калык кокля гыч тунемын кертын? Йорло кресаньык ден пашазын йочашт тунем тунемшаш нерген шонаш тенат кертын огытыл.

А кызыт ме пиалан илышыште илена. Ме, советский йоча-шамыч, тӱняште эн пиалан улына. Великий Сталин мемнан верч вӧча семын тырша. Ожно мечта мечтатлымаш денак кодын гын, ме ынде пиалан йоча-шамыч шкенан шонымашнам шуктен кертына.

—Отлично, йоча-шамыч!— ойлыжо Сталин, вот кузе мыланна тунемман.

Мый родина ончылно улшо задачем шуктенам. Октябрьский революцийын 23 шо идалык пайрем кечыжым отлично тунеммаш дене вашлийынам. Мыйын отличнo отметка-шамыч гына улыт, —тиде Октябрь пайремлан мыйын пӧлӧкем. Мыйын дисциплина отлично.

Ончыкыжат отлично гына тунемаш тӱҥалам.

Опошко Юра.

Йошкар-Ола,
5 №-ан начальный школа,
2-шо класс.

Миша отличник

Петухов Миша ик классыштат вачар тунемын огыл. 4-ше классым отлично тунемын пытарымыжлан похвальный грамотам налын. Кызыт тудо 5-ше классыште тунемеш. Тений похвальный грамотам налшаш верч уло вийже дене т ы р ш а. Великий Октябрьский революцийын XXIII-шо идалык пайремжым отлично тунеммаш дене вашлийын. Тудын отметкыже чыла предмет денат отлично.

Мишан расписанийже уло. Расписанийыште, уроклан мыняр час ямдылалташ, художественный литературым лудаш, ушым кандараш—чыла ончыктымо. Тудо мӧҥгыш толмеке кок—кум час жапым уроклан ямдылалташ ойыра, эрдене ямдылалтмыжым уэш повторитлен лектеш. Тыге тудо тунемме материалым сай умыла, туныктышын йодмыжлан отлично гына отвечатла.

Каныш жапымат веселан эртара. Художественный литературым лудеш. тӱрлӧ модышым организоватла. Тудын балалайкыже уло, „Конница Буденого", „Песня о Чапаеве" да моло мурошамычымат сай шоктен мошта.

В. Семенов.

Ронгинский район, Руя-Солинский НСШ.

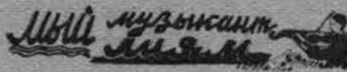

Мый эше Оршанский районысо Упшинский школын 3 шо классыштыже тунеммем годымак музыкым йӧраташ тӱҥалынам. Тунам хоровой кружокышто мандолиным шоктен ыле. Йодмем почеш ачам балалайкым налын пуыш. Тудын деч вара скрипка денат шокташ тунемым. Кодшо ийын мый Йошкар - Оласе музыкально - театральный училищышке тунемаш пурышым. Тыште мый 1-й курсышто сайын тунемам. Марийский музыкальный школым пытарен, музыкант лияш шонем.

Орлов Леонид.

Йошкар-Ола.

ГРАНИЦА ВЕС ВЕЛНЕ

Шужен колымо деч

Японийыште „Токио-Ници-Ници" газета тыге увертарен: кӱртньӧ корнышто пашам ыштыше ик самырык ӱдыр шкенжын шӱжаржым пуштын да вара шкенжымат шкеак пуштын тӧчен, но тудым утареныт.

Тиде пашан причинже тыште: ӱдыр ӱдрамаш школым пытарымекше транспортыш паша ышташ каен. Туштыжо тудлан тылзеш 40 иеным (ик иен 1 теҥгеат 24 ыр) веле тӱленыт.

Тиде окса шужен колымаш деч кочкын илашлан велэ ситен.

Бастоватлыше йоча-шамыч сеҥеныт

Америкын Соединенный Штатлаштыже подросток йоча-шамыч газетым уремлаште ужалат да подписчик - шамычлан мӧҥгышкышт кондыштыныт. Тидлан нунылан пеш шагал тӱлат.

Шукерте огыл кугу Кливленде олаште нине йоча-шамыч кум буржуазный газетын издательствышт деч, шканышт пашадарым кӱзыкташ йодыныт. Издательство-шамыч отказатленыт. Йоча-шамыч забастоватленыт.

Газетым киоскылаште ужалыше 800 йоча, мӧҥгышкӧ кондыштшо да уремлаште ужалыше 10.000 йоча-шамыч умбакыже паша ышташ отказатленыт.

Полиций юный забастовщик-шамычым тӱрлӧ наказаний дене лӱдыктен да 30 йочам арестоватлен.

Но йоча-шамыч сдатлалтын огытыл да сеҥеныт: оза-шамычлан паша акым кӱзыкташышт логалын.

Америкын Соединенный штатлаштыже йоча-шамычлан велэ пашам ыштыктат. Снимкыште: Колорадо штатыште 11 ияш Делля йошкар ушмен шындыме пасушто пашам ышта.

Вӱдан убежищыште

Манчестер—Английын пеш кугу олаже. Английысе текстильный фабрика-шамыч кокла гыч шукыжо тыште улыт.

Немецкий самолет-шамыч тиде ола ӱмбаке шуко гана толын-толын бомбым кышкеныт. Английысе „Дейли геральд" газетын корреспондентше тысе калыкын йӧсылыкшӧ нерген воза. Корреспондент ужын—кузе йоча-шамыч да нунын ачашт-авашт бомбардировка деч аралалтын, вӱд темман убежищыште маленыт.

* * *

Тиде шарныме кече деч вара 23 ий эртен. Мемнан кум гана орденан заводна Сергей Миронович Кировын лӱмжым честь дене нумалеш. Белофинн-шамыч ваштареш кучедалмаште рвезе кировец-шамыч шкеныштым прославитленыт, тидлан ме чыланат кугешнена. Кодшо телым: „Сталин верч! Родина верч!" мут дене нуно Маннергейм линийым штурмоватлаш миеныт— белофинн-шамычым шалатеныт.

Ончыч мемнан заводышто фрезеровщиклан ыштыше Иван Ларченко кызыт Советский Союз Герой званийым налын. Лу дене комсомолец — лыжник-шамыч орден да медаль-шамыч дене наградитлалтыныт.

Тачe, Великий Октябрьский социалистический революцийын 23 шо идалыкше кечын, кировец-шамыч — шоҥго да рвезыжат, — пӱтынь советский калык дене пырля Сталин йолташлан тыге каласат:

— 1917 ий октябрьыште сеҥен налмым аралаш, родинам аралаш ме эре ямде улына!

В. ВАСИЛЬЕВ.

Механический цехын мастерже. Ленинградысе кум орденан Кировский завод.

Кузе ме Зимний дворецым штурм дене сеҥен налын улына

Штурмышто участвоватлышын шарнымашыже

Петергофский шоссе денысе 12-шо номеран пӧртым мый нигунамат ом мондо. Тыште Дурдин купечын пӧртыштыжӧ. ик олтыдымо йӱштӧ комнатыште „Путиловец" гыч толшо пашазе молодежь-шамыч погынат ыле. Тыште мемнан клубна ыле.

Ме шкенам юный большевик-шамычлан шотленна, большевистский партийын чын помощникше лийын улына. Тунам мемнам Вася Алексеев вуйлатен, туныктен. 1917 ий 24 октябрьыште касвелеш клубыш Вася Алексеев толын ыле. Кенета тудо шке декше ӱжыктышат, шып гына тыге ойлыш: но, брат, ямдылалт! Таче йӱдым тыланет пашам чот ышташ логалеш...

Мый тунамак клуб гыч лектын куржым. Тыгыде йӱр йӱреш ыле. А мый кепкым клубышто монден коденамат уремыште чара вуйын куржынам.

Мыланем, 19 ияш рвезылан, Путиловский заводын пашазыже — Василий Васильевлан молодежь-шамыч отрядым организоватлаш партий поручитлен.

Мый йӱд воштт Нарвск-Петергофский районышто улшо чыла заводлаште лийынам. Чыла вереат мый пашазе-шамычым отрядыш ушнаш ӱжынам. Эрлан 200 боевой рвезе-шамыч дене отрядым организоватлышна да ме чыланат Нарвск-Петергофский партийный комитетышке кайышна.

Мыланем адак ик отрядым сформироватлаш пуышт. Тиде отрядыш 40 пашазе-шамыч ушненыт. Ме кӱвар йымак шылтен оптымо „Максим" пулеметым да винтовка-шамычым муын лукмек, Зимний дворец деке кайышна.

Пычкемыш. Йӱр йӱрын. Лавран ыле, а Зимний дворец дек вооруженный пашазе, матрос да салтак-шамыч шукын каеныт.

Путиловец-шамыч Александровский садыште шып киеныт. Коклан лӱймаш йӱк шергылтын. Зимний дворец пӱтынек тулышто ыле. Тушто пролетариатын тушманышт — Временный правительствын министрышт заседатленыт. Дворец ончылно ошман мешак-шамыч да пу дене ыштыме кугу баррикада ыле. Тудын шеҥгелне юнкер-шамыч аралалт киеныт. Дворецысе площадь пустала койын.

Вооруженный красноармеец, солдат да матрос-шамыч отряд телеграфым, вокзалым, электростанцийым, государственный банкым шупшын налын.

Ме „Аврора" крейсер гыч сигналым налмек иже Зимний дворецым штурм дене шупшын налашлан выступатлышаш улына ыле. Садланак чыланат сигналым вученна. Кенета мӱгыралте. Тиде — „Аврора" гыч лӱеныт. Ме тунамак тӧрштен кынелна да лӱен-лӱен ончыко куржна.

— Зимний дворецым даешь!— мавын тӱжем дене еҥ-шамыч кычкыреныт. Дворецым чыла могырымат вооруженный отряд-шамыч авырат.

Дворец кӧргыштӧ улшо юнкер-шамыч виян лӱяш тӱҥалыныт. Пашазе, красногвардеец, солдат да матрос-шамыч лӱймым ончыде ончыко, Зимний дворец деке сеҥен каеныт. Эн ончылно путиловец-шамыч лийыныт.

Кумда площадьыште — Виян лийже Ленин! Ончыко, штурмышко! манме йӱк чот шергылтын.

Калык дворец ончылнысо баррикада гоч вончат да дворецын капкажым пудыртен, Дворецыш пурат. Тыште кугу кредалмаш лийын.

Зимний дворецым сеҥен налыт. Временный правительствын министрыштым арестоватлат. Чыла власть пашазе ден кресаньык кидыш вонча.

Смольныйышто Совет-шамычын II Всероссийский с'ездше пашам ыштен. С'езд первый советский правительствым — Калык комиссар-шамыч Советым создатлен. Калык комиссар-шамыч Советыш Ленин ден Сталин йолташ-шамыч сайлалтыныт.

В. И. Ленин, И. В. Сталин, Я. М. Свердлов Октябрьын штабыштыже (1917 ий).

Нуно Октябрьыште кучедал налмым героически араленыт

Комсомолец Тутубалин

Тиде Карельский перешейкыште лийын. Ояр, йӱштӧ февральский кече. Кож да пӱнчӧ-шамычын мучаштышт изиш койшо кечыйол йодеш. Пешак чот лӱйкален, белофинн-шамыч чодран лап верыште улшо мемнан №-ский батарея ӱмбак орышыла наступатленыт. Белофинн-шамыч артиллерист-шамычым свинцовый йӱр семын лӱйкаленыт. Младший политрук Анатолий Андреевич Тутубалин ик орудий гыч весыш мӱшкыр дене нушкын, ныл орудий дене лӱйкален. Орудий-шамычын стволышт тул гай ыреныт. Пушенгыла гыч велше лум стволышт логалешат, тунамак пар лиеш. Шрапнель-шамыч пеш точно возын пудештытат, лу дене белофинн-шамычым нуштыт, ингуш пурен каяш ӧрмашым тарватат да рвдыштым шалатат. Ынде орудият ок шергылт, шрапнель огеш пудештыл. Финн-шамыч куанен кычкырен, ончыко каят. Нуно винтовкышт да бомбометышт дене чарныде лӱйкалат. Эше ик минута, изиш жап эрта ыле гын, белофинн-шамыч батарейым налыт, орудий шамычым мемнан войска-шамыч ӱмбак виктарат ыле. Кенета ты гутлаште вучыде вес орудий гыч лӱйымӧ шрапнельын пеш чот пудештме йӱкшӧ шергылтын. Тудын почеш вес шрапнель, кумышо, тыге чарныде пудештылаш тӱҥалынит. Шрапнель-шамыч наступатлыше-шамыч тӱшкым покшелан пудештылын, лу дене маннергеймовский тарзе-шамычым южышко нӧлтал кышкеныт, падрашым ыштыл шалатылыныт. Илыше кодшо-шамычышт ӧрмышт дене оружийыштым кышкен коден, мӧҥгешла куржыныт. Нуныштланат почешышт ручной граната-шамыч пудештылыныт. Итог чапле: тушман шалатыме, батарейым утарыме.

* * *

Пешак кӱжгӱ, железнобетонный пырдыж шеҥгелне, дот маҥмаште (дот — кужу жап кучедалашлан лӱйкалыме вер) белофинн-шамычын ойрен налме вийышт шинченыт. Приступ дене нуным налаш ок лий. Мемнан могырышто кажне тарванылмашлан нуно тушеч оршыла лӱйкалат. Вет тушто советский, шемер-шамыч властьын эн шучко тушманышт шинчат.

Боец-шамыч дене пырля кийыше взвод командир Тимошенко йолташ деке шыпак гына младший командир Тутубалин нушкын миен да шыпак йодын:

— Командир йолташ, дотыш каяш разрешитлыза.

— Кае, только шкендым шеклане, — изиш шоналтымек, командир тудын семынак шып вашмутым пуэн.

Вурс щитокым налын, Тутубалин фланг гыч шижде дот деке нушкын каен. Икмыняр минут эртен. Боец ден командир-шамыч шке йолташыштым—Тутубалиным эскереныт, но противник дечат шинчаштым кораҥден огытыл. Кенета шӱмлан „шуй“ чучын. Дотын лӱйкалыме вер гычше кум мина-шамыч Тутубалин йыр камвозыныт, но иктыже веле, умбалнысыракше, пудештын. Зато Тутубалинын кудалтыме граната амбрезура гыч дот кӧргыш пурен да тусо белофинн-шамычым пытарен. Чыла тыгаяк кокымшо дотшымат налын. Пӱтынь часть толмеке тудо кӱчыкын доложитлен:

— Взвод командир йолташ, заданий шуктымо: дот-шамычым налме, тушманым пытарыме.

Комсомолец Тутубалинын героизмжым палемден Советский правительство тудым боевой Йошкар Знамя орден дене наградитлен. Анатолий Андреевич Тутубалин шкеже мемнан республикын Оршанский районжо гыч. **С. ЧУРШУКОВ.**

Кок гана орденоносец Семен Данилович Яманкин. Тудо шкоже Пӧртнур ял (Еласовский район) гыч.

ОТВАЖНЫЙ ПОГРАНИЧНИК

1940 ий. Йӱштӧ февральский кече шоген. Орудий залп шотдымо мӱгырен, йыр-ваш снаряд пудештыныт. Алакушто изиш умбалнырак тушманын пулеметышт чарныде лӱлдыныт. Боец-шамыч окоплаште шогеныт.

Шола фланг гыч цепь мучко „тушманын снарядше телефон воштырым кӱрыштын“, — манын передаватленыт. Фронтовый штаб дене связь кӱрылтын. Связь отделенийын командирже Ивайков кок боецым налын, повреждений лийме верышке нушкын миен да противникын чот лӱйкалымыже годымак связьым восстановитлен.

Пычкемышалтын. Кас ӱжара кавам леведын. Тидын дене пайдаланен, финн-шамыч тылышке пуреныт да штабыш кайше корным пӱчкыныт. Противник лишнак улшо мемнан войска-шамыч атакыш каеныт. Финн-шамычын вийышт пытен да мӧҥгеш чакнен каяш тӱҥалыныт. Нуно чакнымышт годым адак уэш связьым локтылыныт. Тудым тӧрлаташлан Ивайков йолташ угыч кая. Йӱдым, келге лумышто кок километр утла нушкын, тудо поврежденийым кычал муэш да связьым восстановитла.

Кок часат ок эрте, адакат телефон воштырым кӱрыштыныт. Мужественный Е. Я. Ивайков тиде гана тӧрлата.

Йыштак эскерыше противник Ивайковым ужеш да тудын ӱмбаке пеш чот лӱйкалаш тӱҥалеш. Ивайковлан эр марте лумышто кияш логалын... Волгалтмашеш лӱйкалмаш шыпланен. Коклан гына пулемет йӱк да шкет-шкет лӱйкалме йӱк шоктен. Мучитлалтше Ивайков шкенан-шамыч деке нушкын. Шола кидышкыже ала мо логалме гай чучын —пуля кидшым ранитлен...

Госпитальыште кок кече киен, отважный связист боевой позицийышке уэш каен.

Орденоносец Евгений Ивайков.

Сеҥаш лийдымылан шотлымо Маннергейм линий шалаталтын.

Йошкар воин-шамыч тушманым сеҥен, мӧҥгӧ пӧртылыныт.

* * *

Леве июльский мардеж шыман пуалын. Перронышто пограничник-шамыч группа погынен. Нуно шутитленыт, куанен воштылыныт, мутланеныт. Погынышо-шамыч коклаште — Евгений Яковлевич Ивайков лийын, тиде кечын тудым Москвашке, наградылан, орденлан ужатеныт.

Евгений йолташышт дене шокшын прощатлен.

Тудын шинча ончыланже чыла илыме корныжо койын. Тудо 1918 ийыште гражданский войнаште колышо ачажым шарналтен, аваже ушеш возын. Тудо тораште—Йошкар-Олаште ила.

Москва. 22 июль. Евгений Ивайковын илышыштыже нигунам мондыдымаш да эн чапле кече лийын. Тиде кечын тудо Михаил Иванович Калинин деч „Красная Звезда“ орденым налын.

А. Галашов.

Андрюша Истребитель

Омса изишак гына почылто.

— Лиеш? — омса шеҥгалне йӱк шоктыш.

— Пурыза!—ала кӧ вашмутым пуыш.

Редакцийыш военный вургемым чийыше еҥ пурен шогале. Пашаеҥ-шамыч чыланат толшо еҥ ӱмбак шинчаштым кусарышт. Утларакшым тудын оҥыштыжо волгалтше „Красное Знамя“ орден привлекатлен. Мыят военный ӱмбак ончалым да моткоч чот куанымем дене шинча вӱдемат тольо, но шорташ сайын ыш чуч. Икмыняр секунд эртымек тудлан пӱкеным пуышмат, мутланаш тӱҥална... Тиде—мыйын изи годсек пырля тунемме, пырля пашам ыштыме йолташем—Андрей Вершинин ыле. Тудо кызыт авиацийын лейтенантше, орденоносец.

* * *

Андрюша ялеш шочын. Тудын шочмо верже — Сернурский район, Кугенер ял. Йочаж годсекак дисциплинированный, пашам да наукым йӧратыше улмаш. Варажым нине качество-шамыч Андрюшан адакат утларак келгемыныт.

1933 ий гыч 1936 ий марте Андрей Вершинин дене пырля Высший коммунистический школышто тунемаш логалын. Андрей „отлично“ да „хорошо“ отметка-шамыч дене гына тунемеш ыле. Но тудым школышто преподаватлыме дисциплина-шамыч удовлетворятлен огытыл, Андрейын эше шуко палымыже шуын. Санденак тудо эреак политический ден художественный литература-шамычым лудеден. Книга тудым культурный ден образованныйым ыштен, стойкий да принципиальный, смелый да мужественный лияш туныктен.

Высший коммунистический школа гыч ВЛКСМ горком Андрейым летний школыш тунемаш колтыш. Тудым приниматленыт, но тунемаш тушто неле улмаш. Андрейын моло йолташыже-шамыч кокла гыч шукышт вузым пытарымек пуреныт, а тудо средний образованийымат иметлен огыл. Туге гынат пашам йӧратымаш, честно ыштымаш Андрей Вершининлан летный школым отлично тунемын пытарашыже йӧным пуэн.

Белофинн-шамыч ваштареш Андрей Вершининын героический кучедалмыже нерген чумыр книгамат возаш лиеш. Но мый икмыняр строкам гына возынем. Андрей Вершинин командованийын кеч могай заданийжымат вашке да тӱрыс шуктен шоген. Тӱрлӧ условийыште чоҥештылаш, тӱрлӧ заданий-шамычым шуктылаш логалын. Тушманат мален огыл, чӱчалтыш вӱржӧ пытымешке кучедалаш тӧчен. Советский самолет йыр пуля-шамыч шӱшкеныт, воздухышто зенитчик-шамычын снарядышт пудештыныт. Но Вершининым нимоат лӱдыктен огыл. Тудо иктым гына шинчен—боевой приказым писын шукташ, тушман-шамычым йӧршеш кырен шалаташ. Тиде приказ кеч кунамат шукталтын!

А. Н. Вершинин.

Южгунам Андрей колымашым тура онченак тушман ӱмбаке каен. Тудын ваштареш тушманын ала мыняр самолетшо-шамыч кучедалыныт. Но Андрей Вершининын авиационный техникым келгын шинчымашыже, советский патриотизм чувствыжо, тудын большевистский качествыже тудлан тыгай неле жапыштат сеҥымашым обеспечитленыт.

Приниматлыме решенийын сложный да опасный улмыжым Вершинин раш пален. Но большевикын воляже деч куатле мо лийын кертеш?! Мудрый Сталинын воспитатлыме тиде воля кеч куштат, кеч кунамат сеҥен да ончыкыжат сеҥаш тӱҥалеш!

Летчик Вершининын сеҥымыже чывак кугу. Туге гынат Андрей шке сеҥымашыже нерген ойлаш ок йӧрате. Тудын скромностьшо — большевикын чапле качествыже. Тиде скромность Вершининын яндар да тичмаш натуржо гыч лектеш.

Финский белогвардейшина ваштареш кучедалмаште командованийын заданийжым чаплын шуктымылан да тудын годым мужество ден отвагым ончыктымылан СССР Верховный Советын Президиумжо Андрей Вершининым Красное Знамя орден дене наградитлен. **К. Ленский.**

92

Снимкыште: Вильнюс ола (Литовский ССР).

ШАДТ БУЛАТ ОЙЛЫМАШ

— Авий деке? — Акнаш тӧршталтымыла вийнен шогале.

— Туге шол, авий деке.— Эрблат умбакыже ойла:— А авий тудлан вуйым ынеже пу, тӱдым шӱкал - шӱкал колта. Икмыняр овчын шогым к, палышым: поян Карсакпай улмаш. Тудо отылыш камбозо. Вара адак кынелят, авий ӱмбак кержалте.

— Авий ок кычкырал мо вара? Аралаш иктаж кӧм ок ӱж мо?—Акнаш чытыралт кайыш.

— Мемнан лишне тӱредше иктат уке ыле. Мый тыгай сӱретым ужмекем, чытен шым керт, ленгежем шындышымат, уло кертмын куржын миен, кылташ керын кодымо сорламым содор руалтышым. Кычкырал колтышым: — „Авийым ит логал, вӱрйӱшӧ!.. Йорло енгым тыге мыскылывет?!.“ Авий шортын колтыш. Вуйысо солыкшо рудалтын, ӱпшӧ тованен. Мыйын уло кӧргӧ тулем ылыже. Поян Карсакпайын мӱшкӱрпуштыжым кошар мучашан сорлам дене тушакак пошынем ыле. Кӱшкӧ нӧлталме ки дем авий миен кучыш. Чон йӧсын кычкырале: — „Эрблат!.. Эргым!.. Вуетым йомдарет!..“

— Мый лиям ыле гын, садешак пошем ыле. Ых, азыреным!..—Акнаш кидысе тояжым чоткак кормыш тале.

— Мыят тугак шовенам ылят, авий чарыш. Вара мылам Сӱнмучаш ялым ужаш ок логал ыле дыр. Ала кушко кучен колтат ыле. Мый верчынем я ачийым колтат ыле. Туге шол шольым-шамыч. Да, поян Карсакпай керген ойлен шым пытаре вет. Ну, вот, кумытын ваше-ваше шогена. Карсакпай какарген кайыш, кок шинчаже явлыкын гай йӱла. Шкеже ик

Умбакыже. Тӱналтышыже 49 номерыште.

мутымат пелештен ок керт. Икмыняр тӱнгшӧ гай шогышат, отылышто кийше шем картузшым налын упшале. Вара шылын каласыш:— „Йӧра, Бика, пален лийза, садак мыйын кид гыч ода утло... Садак ӱчым шуктем!..“ Тыге лӱдыктен, мыйын ӱмбакем шучкын шӧрын ончен, мемнан деч коранге. Ме тудлан пел ак дене пашам ыштен шуко орланышна. Тудын мландыже моткоч шуко ыле. Кум-ныл тарзе дене илыш, нунылан рӱд омымат ыш ончыкто. Туло шуко енгын чонышкыжо витарыш. А мемнан гын, ик лапчык мландынат лийын огыл. Енглан пашам ыштен, шинчавӱдым йоктарен, кечым ужаш тыршышна. Ынде, шольым-шамыч, тугай орлыкан илышлан мучаш! — Эрблат тиде ойжым каласен гына шуктыш, кӱдырчӧ йӱк эше талын, эше куатлын, мландым чытырыктен кугу кӱй курык сӱмырлен волымо гай мӱгыралте. Чыла рыр-ваш сургалт кайме гаяк чучо.

— Чынак кӱдырчӧ кӱдырта мо вара? Тиде, очыни, кӱдырчан тале йӱр толеш, авизий, — манын, ончыкыла ала мо лийшашым, ала мо лиш ылеммашым шижшыла, Акнаш уло пӱртӱсым куанен, кугу ӱшанымаш дене ончале.

Кыне кӱрмаште колмо кӱдырчӧ кӱдыртымӧ гай тале йӱк Акнашын ушыштыжо садак пӧрдеш, тудо тӱрлымат шонкалаш тӱнгале, вигузеат тыплынен ок керт Пасу гыч толмыжо годымат кече шичмаш велыш савырнен-савырнен ончалын, йӱр толмым вучыш. Уке, нимогай йӱгат ыш тол. Тидьже Акнашым путыракат ӧрыктарыш.

Кӱшыл пасу капка деке толын шумекышт, Акнаш изаж деч йодо:

— Эрблат авизий, молан йӱр ок тол? Кӱдырчӧ кӱдыртымек йӱр толман вет.

—Шольым, тиде кӱдырчӧ огыл, ала мо дыр,—Эрблат шольыжлан раш вашмутым пуэн ыш керт.

— Мӧнгышкына миемат, ачий кылта пуртыма гыч толын гын, йодам, тудо умылтарен пуа дыр,—манын, Акнаш писын ошкылаш тӱнгале.

Нунын кудывечыш толын пурымышт годым ачашт лач имньым туарен шога ыле. Акнаш вигак ачаже дек куржо. Акнашым ачаже шыргыжалын вашлие.

— Кынем кӱрын пытарен толда ала, эргым? Мо пеш ӧршӧ гай коят, Акнаш?—имньыжым туарен пытарышат, шӧрмыч кылже гыч кучен торта кокла гыч луктын, пӧрдалыкташ тӱнгале.

— Ачий,—мане Акнаш,— тый кӱдырчӧ кӱдыртымӧ йӱкым шыч кол? Кӱдырчӧ моткоч кӱдырта, а пыл нимат ок кой.

—Колынам, эргым,—ола вӱльыжым имньыменгеш йолыштышыжла пелештыш ачаже, — тиде кӱдырчӧ огыл.

— Мо вара, ачий?—йодо Акнаш.

— Теве пӧртыш пуремат чыла каласем,—манын, ачаже Акнашым тупшо гыч выжылгын гына вӱч калтыш.

Нунын пӧртыш пурмашешышт авийже кочкышым ӱстембак шынден ыле. Акнаш ден ачийже кидыштым мушкычат, ӱстел тӧрыш пурен шинчыч Акнаш ачийже ӱмбач шинчажымат ок корангде, кунам кутырыш тӱнгалмыжым вуча. Теве тудо ынде вучен шуктыш, ачийже эркынрак кутыраш тӱнгале.

— Акнаш, эргым, тудо кӱдырчӧ йӱк огыл, пушка лӱймӧ йӱк шоктен. Мый, сарыште кидем кӱрылмек, Петроградыште лазаретыште кок тылзе киен лектым. Лазаретыште с у с ы р г е н кийше салтак шамыч „вашке граждан сар тӱнгалеш“ манын ойлат ыле.

(Умбакыже лиеш)

Наградитлымаш

Бурят-Монгольский музыкально-драматический искусствым развиватлымаште кугу сенгымашыже-шамычлан Бурят-Монгольский Государственный музыкально-драматический театрым Ленин орден дене наградитлыме.

Бурят Монгольский искусство декадыште участвоватлыше 66 енгым орден да медаль-шамыч дене наградитлыме. Ленин орден дене Бурят-Монгольский АССР-ын калык артистше, Бурят-Монгольский Государственный музыкально-драматический театрын художественный руководительже Г. Ц. Цыденжаповым наградитлыме, „Трудовое Красное Знамя“ орден дене 10 енгым, „Знак почета“ орден дене 18 енгым, „За трудовое отличие“ медаль дене 37 енгым наградитлыме.

Декадыште участвоватлыше йоча-шамычым канаме пӧртыш да санаторийыш каяш путевка-шамыч дене премироватлыме.

Италия ден Греция коклаште война

Тений 27 октябрьыште Италия Греция деч территорийжын ужашыжым пуаш требоватлен. Греция шке территорийжым пуаш отказатлен. 28-ше октябрьыште 4 шагат эрдене итальянский войска-шамыч Греция ӱмбак нападатлаш тӱнгалыныт. Тудын годсек Италия ден Греция коклаште война каен шога. Граница тӱрысӧ чыла ялласштат неле артиллерий дене лӱйкалыме йӱк шокта.

Американский корреспондент воза: ик верыште итальянец - шамыч Греция кӧргыш 50 километрлан пуреныт.

Итальянец шамыч греческий территорийым бомбардироватлат.

Англия Грецийлан полшаш сӧра.

Шахматный задачым решатлымаш

Шахматный задачыште (тугак этюдышто) первый ходым ӧреак ошо-шамыч ыштат, да первый ход дене шах почти никунамат ок увертаралт. Тиде—задачын особенностьшо.

Задачный позиций-шамыч практический партийыште лийше позиций деч ойыртемалтыт, нуно искусственно ыштыме улыт. Но задачым решатлымаш шонен моштымашым, сообразительностьым развиватла, практический модышышто кугун полша. Тидын дене утларакшым комбинаций-шамычлан тунемаш лиеш.

Шахматный задачыште шем король тугай верыште лиеш, кужеч тудо але йӧршеш каен ок керт, але коштын кертме верже пеш шагал. Мат деч утлашлан шукыж годым фигура-шамыч дене кошташ верештеш. Ошо-шамыч шкенышт первый ходышт дене шке фигурыштым шем корольлан матым пуаш ямдылат.

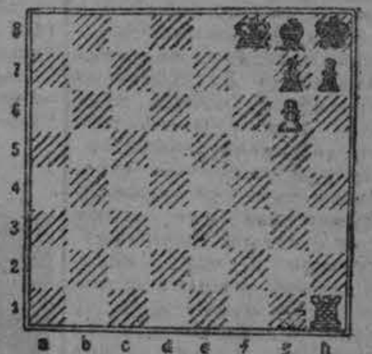

Тиде диаграммыште ошо кок ход дене (Лh1:h7, g6—g7) шемылан матым пуэн кертеш. Но h7 пешкым слон арала, а „g“ пешка ончылно шем пешка шога. А h7 пешкылан эрыкым пуаш гын, тудо ончыкыла каен кертеш да шем король мат деч утла. Садлан ошо пытартыш фигурыжым жертвоватла: 1. Лh1—h6. Ынде шеме кок ходым ыштен кертеш: слон да пешка дене. 1. .... Cg8—(кеч кушко кайже). 2. Лh6:h7×; 1. ... g7:h6, 2. g6—g7×.

Урок деч вара

Военный чайнворд

1. Виян военный машина. 2. Бронированный вооруженный автомашина. 3. Имнешке-шамыч армий. 4. Воздушный шар. 5. Шке кайшe мина. 6. Орудий гыч лӱйкалыше енг. 7. Тенгызлаште, океанлаште

коштедыше. 8. Винтовкын ужашыже. 9. Военный званий. 10. Винтовкын мушкыжым аралыше ужаш. 11. Корным муаш полшышо ӱзгар.

Чыла нерген изиш

◆ Ик Нью-Йоркский больницыште, тӱняште шерганаа метал—радий кугу запас дене уло. Тыште тудо... 9,5 грамм. Радий рак черым эмлаш кучылталтеш.

◆ Тӱняште эн кугу чан Японийын древний Осака олаштыже, тошто суддийский храмыште уло. Тудо чан 155 тонн нелытан. Тудын кӱкшытшӧ—9 метрат 10 сантиметр. Основанийын диаметрже—5 метрат 90 сантиметр.

Отв. редактор— П. А. КЛЮКИН.

Э973. 5—15 Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.